

TOMISLAV ŠEPAROVIĆ

*Muzej hrvatskih arheoloških spomenika
Stjepana Gunjače b.b.
HR – 21000 Split
tomislav.separovic@mhas-split.hr*

PREGLED NALAZA GRČKO-ILIRSKOG NOVCA U SJEVERNOJ DALMACIJI¹

**UDK: 904:737.1(497.5-3 Dalmacija)»652«
Izvorni znanstveni rad**

Autor donosi pregled nalaza grčko-ilirskog novca s prostora sjeverne Dalmacije. Najbrojniji su novci grčkih kolonija na srednjodalmatinskim otocima. Tu spadaju novci Herakleje, Ise, Farosa, kao i više neodredivih primjeraka koji se bez sumnje mogu pripisati jednoj od spomenutih kovnica. Zatim slijede primjerci s likom vladara Baleja, novci koje su emitirale grčke kolonije u današnjoj Albaniji - Apolonija i Dirahij te jedan primjerak novca ilirskog kralja Gencija.

Ključne riječi: Grčko-ilirski novac, Isa, Faros, Herakleja, Apolonija, Dirahij, Balej, Gencije

Key words: Greek-Illyrian coinage, Issa, Pharos, Heraclea, Apollonia, Dyrrachium, Ballaios, Genthios

Kada se govori o optjecaju novca u sjevernoj Dalmaciji u vremenu prije rimske dominacije onda se treba posebna pažnju usmjeriti na tzv. grčko-ilirske novce kako zbog njihove specifičnosti tako i zbog činjenice da se o njihovoj prisutnosti na ovom području zapravo malo zna. Riječ je o novcu emitiranom iz kovnica grčkih kolonija na srednjodalmatinskim otocima te iz prostora današnje Albanije. Tu su, nadalje, novci ilirskih vladara i plemena kovanih u sferi grčkih političkih, ekonomskih i kulturnih utjecaja. Premda je općenito o problematici grčko-ilirskog novca dosta pisano ovdje ćemo se samo zadržati na onim problemima vezanim za novce registrirane na području zadanom temom ovoga rada.²

¹ Dragom kolegi i prijatelju Ivanu Mirniku o 70-oj obljetnici života.

² Tek manji broj grčko-ilirskog novca iz sjeverne Dalmacije bilo je moguće pregledati. Riječ je u najvećoj mjeri o starijim nalazima koji do danas nisu sačuvani pa su podaci o njima uglavnom crpljeni iz postojeće literature i starog muzejskog inventara. Na ovome mjestu skrećem pažnju na numizmatičke izložbe organizirane nedavno u Zadru na kojima su predstavljeni i određeni nalazi grčko-ilirskog novca iz prostora sjeverne Dalmacije. Vidi kataloge izložbi: (ILKIĆ – BRUSIĆ – LOGIN – ČURKOVIĆ 2011; ILKIĆ – FILIPIĆ – KRAMBERGER 2012) Na nedavnom numizmatičkom simpoziju u Ennsu neke grčko-ilirske novce s područja Liburnije predstavili su L. Šešelj i M. Ilkić (ŠESELJ – ILKIĆ 2012).

Sjeverna Dalmacija geografski je točno određena regija čija površina iznosi oko 3000 km². Riječ je o dijelu južne Hrvatske koji se velikim dijelom poklapa s današnjim administrativnim granicama Zadarske i Šibensko-kninske županije. Tako su istočna i zapadna granica toga prostora ujedno i granice spomenutih županija. Prirodnu okosnicu cijele regije čini rijeka Krka. Prostor sa sjeverne strane omeđuje planina Dinara, odnosno državna granica s Bosnom i Hercegovinom, zatim planina Poštak te istočni i jugoistočni dijelovi Velebita s rijekom Zrmanjom. U ovaj prostor ubrajamo i otoke zadarskog i šibenskog arhipelaga.

U razdoblju prije prodora Rimljana prostor sjeverne Dalmacije najvećim su dijelom nastanjivali Liburni, s izuzetkom određenih područja istočno od Krke i sjeverno od Knina. Liburni nisu kao neka ilirska plemena kovali vlastiti novac, no razvijali su živu trgovačku aktivnost u okviru koje, u razdoblju zadnje faze liburnske kulture, na ovo područje dospijevaju i različite monete (BATOVIĆ 1987: 370, 371).

Najstariji grčko-ilirski novci pronađeni na prostoru sjeverne Dalmacije emitirani su iz kovnice grčke kolonije Herakleje (BRUNŠMID 1998: 66-70). Prvi spomen toga grada nalazimo kod Pseudo Skilaksa, no njegov točan položaj do danas nije utvrđen (RENDIĆ MIOČEVIĆ 1953). Herakleja se zasigurno nalazila na jednom od srednjodalmatinskih otoka i to najvjerojatnije na Hvaru. To potvrđuje velika koncentracija nalaza njenog novca upravo na tom otoku. Bilo je i drugih mišljenja, a za nas je zbog same teme posebno zanimljivo ono Grge Novaka po kojemu Herakleju valja tražiti u Rogoznici (NOVAK 1924: 655). Takva teorija, međutim, nije dokazana. Tijekom 4. i 3. st. pr. Kr. kovnica emitira dva tipa novca. Prvi, koji ima veću i manju nominalu, karakterizira prikaz Heraklove glave s lavljom kožom na aversu, dok su na reversu njegovi atributi te legenda (BRUNŠMID 1998: 67-70). Drugi tip ima prikaz Artemidine glave na aversu te dupina i kratku legendu na reversu. (BRUNŠMID 1998: 70). Pojedinačni nalazi heraklejskog novca zabilježeni su na sjevernodalmatinskom prostoru u Zadru na položaju gornje gimnazije (2 kom.) (MIRNIK 1987a: 386) u Ljubču (1 kom.) (ILKIĆ – FILIPČIĆ – KRAMBERGER 2012: 11) te u Danilu Gornjem (1 kom.).³ Ti primjerci svjedoče o trgovačkim doticajima jadranske Herakleje s važnim središtima autohtonog stanovništva. Na ovom prostoru poznate su i dvije ostave od kojih je jedna iz Nina (24 kom.) (BONAČIĆ MANDINIĆ 1988: 66, 67), dok druga potječe iz Tijesnog na otoku Murteru (15 kom.) (STOCKERT 1919: 127; BONAČIĆ MANDINIĆ 1988: 66, 67). Budući da su svi ovi novci poznati isključivo iz arhivskih podataka i starije literature nije ih bilo moguće tipološki i kronološki razvrstati. Isto tako zbog pomanjkanja podataka o okolnostima nalaza vrlo je teško dati odgovor stvarnog razloga deponiranja ovih ostava. Moguće je da su obje nastale kao posljedica nekakvog oružanog sukoba.

Druga značajna grčko-ilirska kovnica koja je emitirala velike količine novca različitih tipova na istočnoj jadranskoj obali bila je Issa koja se nalazila u istoimenom gradu na otoku Visu (BRUNŠMID 1998: 70-80). Grad su osnovali sirakuški doseljenici u 4. st. pr. Kr., a aktivnost kovnice traje do sredine 2. st. pr. Kr. (KOS 1998: 156-158). I dok je na srednjodalmatinskim otocima koncentracija nalaza isejskog novca veoma velika, na prostoru sjeverne Dalmacije oni su zabilježeni samo na pet mjesta. To su Nin,⁴ Bribir (ŠEPAROVIĆ 2003: 418, T. V/75), Plavno (ŠEPAROVIĆ 2003: 418, T. V/72), Podgrađe (ILKIĆ – FILIPČIĆ – KRAMBERGER 2012: 10) te rt Ploča kod Ražnja (BONAČIĆ MANDINIĆ 1998: 152). Ninski primjerak nije sačuvan te za njega nije moguće ustanoviti kojem tipu pripada. Ostali primjerci spadaju u tipove kakvi su emitirani u 3. st. pr. Kr. Glavno im je obilježje prikaz glave Atene na aversu, dok im se prikazi na reversu razlikuju. Kod primjeraka pronađenih na prostoru sela Plavno i u Podgrađu to je koza iznad

³ Podatak je iz popisa građe Muzeja grada Šibenika. Predmet izgubljen.

⁴ AMZDS 564.3.

koje je legenda. Riječ je o nešto starijem i većem primjerku u odnosu na novce s Bribira i rta Ploča koje karakterizira revers s prikazom jelena. Primjerak s rta Ploča spada u seriju prekova metapontskog novca koji je tijekom 3. st. pr. Kr. trgovinom dospijevao na otok Vis i to, kako P. Visonà smatra, prije 230. godine kada je ilirska kraljica Teuta napala Isu i izvršila opsadu (VISONÀ 1996: 152). I dok se nalaz na rtu Ploča može dovesti u vezu s važnim kulturnim mjestom druga dva nalaza na neki način označavaju prometni i trgovački pravac koji je dolinom Krke i njenih pritoka u blizini Knina vodio duboko u unutrašnjost.

Tijekom 4. st. pr. Kr. započinju s djelovanjem kovnice grčke jonske kolonije Farosa koja se nalazila na mjestu današnjeg Starigrada na otoku Hvaru (BRUNŠMID 1998, 52-63; BONAČIĆ MANDINIĆ 1987; 1995). Iz nje se emitiraju brojne serije novca sve do u drugu polovinu 2. st. pr. Kr. kada prestaje s radom (BRUNŠMID 1998: 52-63). Što se tiče nalaza ovoga novca situacija je veoma slična onoj kakvu smo imali u vezi s novcima Ise. I novac Farosa je u golemim količinama zastupljen na nalazištima srednodalmatinskih otoka, dok ga je u sjevernoj Dalmaciji bilo moguće evidentirati samo na dva mjesta i to u Ninu (2 kom.) i Smrdeljima kod Skradina (1 kom.). I ovaj je novac poznat samo iz arhivskih podataka što znači da ni njega ne možemo precizno datirati ni tipološki odrediti.⁵ Izgleda da je ipak najviše primjeraka grčko-ilirskog novca koji je bio pronalazhen na prostoru sjeverne Dalmacije pripadalo upravo Farosu, no i ovaj je, nažalost, za vrijeme II. svjetskog rata završio o Italiji (SUIĆ 1981: 125).

U sjevernoj Dalmaciji zabilježeni su i nalazi grčko - ilirskog novca koji su emitirale kovnice u gradovima Apolonija i Dirahij na području današnje Albanije. No ni njih nema puno. Tako je Dirahij zastupljen sa četiri, a Apolonija sa dva primjerka.⁶ Po jedan primjerak novca Dirahija pronađen je na nalazištima Bribir (BATOVIĆ 1974: 229), Danilo Gornje,⁷ Ljubač u zadarskom zaleđu (BRUSIĆ 2002: 227) i Nin.⁸ Novci Apolonije pronađeni su u Privlaci kod Zadra (BATOVIĆ 1974: 229) i na rtu Ploča (BONAČIĆ MANDINIĆ 1998: 152). Ni većinu novca ovih kovnica nije bilo moguće pregledati te je tip bilo moguće utvrditi samo za dva primjerka. Tako brončani novac Apolonije s rta Ploča pripada tipu s prikazima u kombinaciji av. – glava Artemide/rv. – tronožac i legenda kakav se kovao u razdoblju 200.–80. god. pr. Kr. Više-manje istovremen je primjerak dirahijske srebrne drahme iz Ljupča koji pripada tipu kakav se, slično kao i u Apoloniji, kovao u velikim količinama od sredine 3. do sredine 1. st. pr. Kr. (Kos 1998: 98, 99). Tip karakterizira avers s prikazom krave i teleta uz legendu koja sadrži ime gradskog magistrata te revers s cvjetnim motivom i legendom s imenom drugog magistrata i početnim slovima imena grada. Budući da su ovakvi novci zastupljeni u najvećem postotku na nalazištima srednje i južne Dalmacije možemo pretpostaviti da istom tipu većinom pripadaju ostali primjerci sa sjevernodalmatinskih nalazišta.

Među novcima ilirskih vladara na ovom području u najvećem broju zabilježeni su primjerci ilirskog dinasta Baleja. Pitanje tipologije i kronologije Balejevog novca intrigirao je mnoge znanstvenike tako da o ovoj problematici postoji brojna literatura.⁹ Uobičajeni nalazi novca ovoga ilirskog vladara su brončani primjerci s njegovim portretom na aversu i prikazom

⁵ Kolega Mato Ilkić me upozorio na primjerak novca kovnice Faros iz Muzeja grada Šibenika za koji se može pretpostaviti da potječe iz šibenskog zaleđa. Koristim priliku da kolegi Ilkiću zahvalim na vrijednim podacima, sugestijama i fotografijama koje mi je ljubazno ustupio.

⁶ Tri apolonijske drahme poklonjene Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika 1896. godine možda potječu iz okolice Knina. O tome u: MARUN 1998: 76.

⁷ Arhiv AMZ 1980.

⁸ AMZDS 140.14

⁹ Primjerice: BRUNŠMID 1998, 88-97; GORINI 1984; MAROVIĆ 1988; UJES 1994.

Artemide te legendom na reversu. Legenda sadrži Balejevo ime što je ujedno i jedini pisani spomen koji svjedoči o ovome vladaru. Od evidentiranog novca recimo da iz Danila Gornjeg potječu 4 primjerka,¹⁰ iz Zadra 2¹¹ te iz Nadina¹² i Ostrovice po 1 (MIRNIK 1987: 90). Primjerci iz Ostrovice s položaja Šolajina draga te jedan primjerak iz Danila Gornjeg prema tipološkim karakteristikama, premda dosta izlizani, pripadaju novcima za kakve se pretpostavlja da su kovani u kovnici grada Rizona.¹³ Premda su se brojne rasprave vodile i po pitanju kronologije Balejevog novca, vrijeme njegova kolanja bez svake sumnje je 2. st. pr. Kri.¹⁴ Očito je da se prostor intenzivnog optjecaja Balejevog novca svodi na krajeve srednje i južne Dalmacije što ne znači da je isključivo imao lokalno značenje budući da ga susrećemo i u Italiji. (VISONÀ 1985) Nalazi Balejevog novca u Italiji dodatno potvrđuju trgovačke kontakte između dvije jadranske obale. Njegova pak prisutnost u značajnim liburnskim centrima govori o trgovačkim kontaktima među samim Ilirima - u ovome slučaju među plemenima na jugu i Liburnima u sjevernoj Dalmaciji.

Za jedan broj evidentiranog grčko-ilirskog novca s prostora sjeverne Dalmacije nije bilo moguće ustanoviti kojoj kovnici pripada, no svejedno ga je značajno navesti. Tako za jedan vrlo istrošeni primjerak iz Benkovca nije sigurno pripada li Issi ili Pharosu (MIRNIK 1987: 86, br. 1). Iz arhivskih podataka poznati su novci označeni kao *insulae illyrici*, dakle, moguće je da pripadaju Issi, Pharosu, Herakleji, ili pak, što je malo vjerojatno, Korkiri, koju nismo zabilježili niti na jednom lokalitetu ovoga prostora. Jedan takav primjerak poznat je iz Nadina (MIRNIK 1987: 90), tri iz Nina, dok njihov neodređeni broj potječe iz Zadra.¹⁵ Prava je šteta što za novac iz Zadra nisu sačuvani podaci budući da je taj grad bio značajno liburnsko uporište na istočnoj Jadranskoj obali, važna luka i trgovački centar (SUIĆ 1981: 87-138). Stoga je prisutnost određene količine grčko ilirskog novca u Zadru očekivana i značajan pokazatelj uloge koju je Zadar imao u to vrijeme.¹⁶

Priloženi grafikon prikazuje zastupljenost pojedinačnih nalaza grčko ilirskog novca u sjevernoj Dalmaciji. Broj i postotak toga novca je aproksimativan jer nije poznato koliko ga je pronađeno u Zadru. Premda brojčano skromni ti kovovi ipak svjedoče o doticajima grčkih kolonija na istočnoj jadranskoj obali s autohtonim stanovništvom na razmatranom području, kao i o trgovačkoj aktivnosti među samim autohtoncima.

Dominacija grčko-ilirskog novca počevši od 4. pa do 2. st. pr. Kr. uzrokovana je blizinom kovnica grčkih kolonija u sjevernoj Dalmaciji. Tomu u prilog govori činjenica da je ta vrsta novca na području Istre dokumentirana u vrlo malom broju primjeraka (MIŠKEC 2002: 43, 201). Na osnovi rasporeda nalaza nameće se zaključak da su grčke kolonije u sjevernoj Dalmaciji imale svoje strateške punktove koji su im služili za robnu razmjenu s autohtonim Liburnima. Izvjesno je da su Grci koristili i već postojeće liburnske luke za istovar robe i trgovinu već od 4. st. pr. Kr. o čemu svjedoče skupni nalazi heraklejskog novca iz Nina i Murtera te pojedinačni nalazi različitog grčko-ilirskog novca iz Nina i Zadra. O trgovačkoj aktivnosti među autohtonim stanovništvom svjedoče rijetki primjerci novca vladara Baleja iz Zadra, Ostrovice, Nadina, Danila Gornjeg te Gencija, vjerojatno iz šibenskog zaleđa. Nije nemoguće

¹⁰ Svi se čuvaju u Muzeju grada Šibenika.

¹¹ AMZDS pod br. 340.

¹² Primjerak se čuva u privatnoj zbirci, a evidentirao ga je Mato Ilkić.

¹³ Fotografija novca objavljena u: (DELONGA – BURIĆ 1998: 6.)

¹⁴ Iz Pasićine kod Ploča potječe skupni nalaz više od 300 primjeraka Balejevog novca. MAROVIĆ 1988, 82; MARUN 1998, 196.

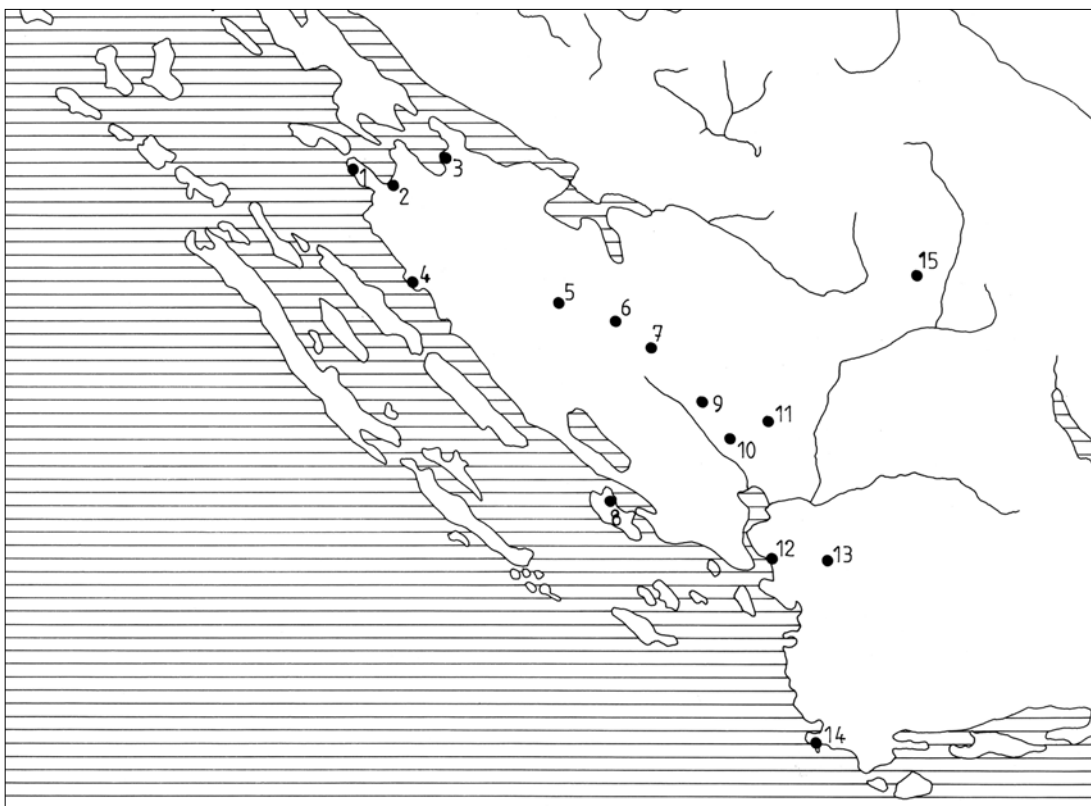
¹⁵ Podaci za Nin i Zadar su iz starog muzejskog inventara Arheološkog muzeja u Zadru.

¹⁶ Brunšmid navodi da se u Muzeju sv. Donata u Zadru nalazilo više od 80 primjeraka grčko-ilirskog novca, no kako sam navodi, veći dio tog novca potjecao je iz jedne privatne zbirke s Hvara te s toga nije mogao biti uzet u razmatranje. (BRUNŠMID 1998: 49).

da je i taj novac na prostor sjeverne Dalmacije stigao posredstvom grčkih trgovaca. Čak četiri primjerka Balejevog novca zabilježena u Danilu Gornjem ukazuju na značaj toga važnog delmatskog centra i na mogućnost da je i među domaćim stanovništvom robnovčana privreda bila djelomično prihvaćena.

Na kraju recimo da su grčko-ilirski novci iz sjeverne Dalmacije vrijedno svjedočanstvo o gospodarskim odnosima na tom dijelu istočne jadranske obale u zadnjim stoljećima prije Krista. Može se očekivati da će buduća istraživanja donijeti još više nalaza takvog novca čime će se dodatno upotpuniti slika novčanog optjecaja u razdoblju prije rimskog osvajanja.

Karta nalaza grčko-ilirskog novca u sjevernoj Dalmaciji:

1. Privlaka 2. Nin 3. Ljubač 4. Zadar 5. Nadin 6. Benkovac 7. Podgrađe 8. Murter (Tijesno)
9. Ostrovica 10. Bribir 11. Smrdelje 12. Šibenik (okolica) 13. Danilo Gornje 14. Rt Ploča 15. Plavno

KATALOG:

HERAKLEJA (HERACLEA)

1. Nalazište: Murter, Tijesno

Insulae Illyrici, Heracleia

4.-3. st. pr. Kr.

Skupni nalaz 15 kom.

STOCKERT 1919: 127; MIRNIK 1981: 34.

AMZD – stari inventar bez broja.

2. Nalazište: Nin

Insulae Illyrici, Heracleia

sredina 4.-3. st. pr. Kr.

Skupni nalaz 24 kom.

BONAČIĆ MANDINIĆ 1988: 66-67.

AMZD - stari inventar, br. 1061.

3. Nalazište: Danilo Gornje

Insulae Illyrici, Heracleia

sredina 4.-3. st. pr. Kr.

Arhiv AMZ 1980.

4. Nalazište: Zadar; Gornja gimnazija

Insulae Illyrici, Heracleia

sredina 4.-3. st. pr. Kr.

MSD, bez broja.

5. Nalazište: Zadar; Gornja gimnazija

Insulae Illyrici, Heracleia

sredina 4.-3. st. pr. Kr.

MSD, bez broja.

6. Nalazište: Ljubač kod Zadra

Insulae Illyrici, Heracleia

sredina 4.-3. st. pr. Kr.

Dim.: 24 mm. Težina: 16.04 g. Istrošen.

ILKIĆ – FILIPČIĆ – KRAMBERGER 2012: 11, kat. 25.

Privatna zbirka.

ISA (ISSA)

7. Nalazište: Plavno

Insulae Illyrici, Issa

3. st. pr. Kr.

Brunšmid 15.

Dim.: 22 mm. Težina: 6,55 g. Kalup: 12. Istrošen.

ŠEPAROVIĆ 2002: 545-547; 2003: 418, br. 1.

Nabavljen 1906. godine. MHAS inv. br. 1322.

8. Nalazište: Bribir

Insulae Illyrici, Issa

3. st. pr. Kr.

Brunšmid 18.

Dim.: 17 mm. Težina: 2,36 g. Istrošen.

ŠEPAROVIĆ 2003, 418, br. 2.

MHAS, inv. br. 1323.

9. Nalazište: Ražanj; Rt Ploča

Insulae Illyrici, Issa

3. st. pr. Kr.

Brunšmid 22

Dim.: 19 mm. Težina: 2,96 g. Kalup: 12.

BONAČIĆ MANDINIĆ 1998, 152.

Pronađen 1998.

AMS

10. Nalazište: Podgrađe kod Benkovca

Insulae Illyrici, Issa

3. st. pr. Kr.

Brunšmid 75

Dim.: 23 mm. Težina: 7,01 g. Dobro sačuvan.

ILKIĆ – BRUSIĆ – LONGIN – ČURKOVIĆ 2011:

kat. br. 1.; ILKIĆ – FILIPČIĆ – KRAMBERGER 2012: 10,

kat. 24.

Privatna zbirka.

11. Nalazište: Nin

Insulae Illyrici, Issa

3. st. pr. Kr.

Pronađen 1908.

AMZD – stara zbirka inv. br. 564.3.

FAR (PHAROS)

12. Nalazište: Nin

Insulae Illyrici, Pharos

4.-2. st. pr. Kr.

AMZD – stari inventar. br. 579.

13. Nalazište: Nin

Insulae Illyrici, Pharos

4.-2. st. pr. Kr.

AMZD – stari inventar. br. 535.6.

14. Nalazište: Smrdelje

Insulae Illyrici, Pharos

4.-2. st. pr. Kr.

AMZD – stari inventar. br. 443.6.

OTOCI NEODREDIVI (*INSULAE ILLYRICI*)

15. Nalazište: Benkovac

Insulae Illyrici, Issa ili Pharos

3. st. pr. Kr.

MIRNIK 1987a: 86.

Pronađen između 1955. i 1963.

AMZD – stari inventar, br. 952.

16. Nalazište: Nadin

Illyricum, Insulae Illyrici

4.-3. st. pr. Kr.

MIRNIK 1987a: 90.

Nabavljen 1898.

AMZD – stari inventar, br. 50.

17. Nalazište: Nin

Illyricum, Insulae Illyrici

4.-3. st. pr. Kr.

AMZD – stari inventar, br. 1149/15.

18. Nalazište: Nin

Illyricum, Insulae Illyrici

4.-3. st. pr. Kr.

AMZD – stari inventar, br. 1149/14.

19. Nalazište: Nin

Illyricum, Insulae Illyrici

4.-3. st. pr. Kr.

AMZD – stari inventar, br. 1149/13.

20. Nalazište: Zadar

Illyricum, Insulae Illyrici

4.-3. st. pr. Kr.

Neutvrđeni broj novca.

AMZD – stari inventar, br. 573.

APOLONIJA (*APOLLONIA*)

21. Nalazište: Ražanj; Rt Ploča

Illyricum-Epirus, Apollonia

200.-80. pr. Kr.

AE, *SNG Cop.* 399

Dim.: 21 mm. Težina: 10,42 g. Pol. kal.: 5.

BONAČIĆ MANDINIĆ 1998: 152.

Pronađen 13. 10. 1998. AMS

22. Nalazište: Privlaka
Illyricum-Epirus, Apollonia
1. st. pr. Kr.
BATOVIĆ 1974: 229.
AMZD – stari inventar bez broja.

DIRAHIJ (DYRRHACHIUM)

23. Nalazište: Bribir
Illyricum-Epirus, Dyrrhachii
sredina 3.-sredina 1. st. pr. Kr.
BATOVIĆ 1974, 229.
Nepoznato.

24. Nalazište: Nin
Illyricum-Epirus, Dyrrhachii
sredina 3.- sredina 1. st. pr. Kr.
AMZD – stari inventar, br. 140.14.

25. Nalazište: Danilo Gornje
Illyricum-Epirus, Dyrrhachii
sredina 3.- sredina 1. st. pr. Kr.
Arhiv AMZ 1980.

26. Nalazište: Ljubač; Kosa
Illyricum-Epirus, Dyrrhachii
229.-100. pr. Kr.
Čeka 27
BRUSIĆ 2002, 227, 228, 230.
AMZD.

BALEJ (BALLAIOS)

27. Nalazište: Ostrovica, Šolajina draga
Illyricum, Reges Illyrici, Ballaios
Po. 168. pr. Kr.
Rizon
Dim.: 17 mm. Težina: 2,79 g. Dobro sačuvan.
MIRNIK 1987A: 90; DELONGA – BURIĆ 1998: 6.
Pronađen 1980. ZMB inv. br. 908.

28. Nalazište: Danilo Gornje
Illyricum, Reges Illyrici, Ballaios
Po. 168. pr. Kr.
Pronađen 1965.
Arhiv Arheološkog muzeja u Zagrebu 1980.
MGŠ

29. Nalazište: Danilo Gornje

Illyricum, Reges Illyrici

Ballaios

Po. 168. pr. Kr.

Dim.: 16x18 mm. Težina: 2,84 g. Pol. kal.: 12.

Pregledan. Pronađen 1965. Dobro sačuvan.

MGŠ inv. br. 311.

30. Nalazište: Danilo Gornje

Illyricum, Reges Illyrici, Ballaios

Po. 168. pr. Kr.

Dim.: 15x16 mm. Težina: 2,76 g. Pol. kal.: 5.

Pronađen 31. 10. 1952.

MGŠ inv. br. 193.

31. Nalazište: Danilo Gornje

Illyricum, Reges Illyrici, Ballaios

Po. 168. pr. Kr.

Pronađen 27. 8. 1957. Izgubljen.

MGŠ inv. br. 257.

32. Nalazište: Zadar

Illyricum, Reges Illyrici, Ballaios

Po. 168. pr. Kr.

AMZD – stari inventar, br. 340.3.

33. Nalazište: Zadar

Illyricum, Reges Illyrici, Ballaios

Po. 168. pr. Kr.

AMZD – stari inventar, br. 340.2.

34. Nalazište: Nadin

Illyricum, Reges Illyrici, Ballaios

Po. 168. pr. Kr.

Podatak: Mato Ilkić

Privatna zbirka.

GENCJE (GENTHIOS)

35. Nalazište: Okolica Šibenika

Illyricum, Reges Illyrici, Genthios

181.-168. pr. Kr.

AE, *Brunšmid 4?*

Dim.: 18x17mm. Težina: 5,42 g. Kalup: 5. Istrošen.

BONAČIĆ MANDINIĆ 2004: 104.

AMS inv. br. 5684.

KRATICE

AMS – Arheološki muzej u Splitu

AMZ – Arheološki muzej u Zagrebu

AMZD – Arheološki muzej Zadar

Brunšmid – BRUNŠMID, J. – 1898. Die Inschriften und Münzen der griechischen Städte Dalmatiens. Wien, 1898.

– 1998. Natpisi i novac grčkih gradova u Dalmaciji. Split, 1998.

Hesperia – The Journal of the American School of Classical Studies at Athens. (Athens)

MGŠ – Muzej grada Šibenika

MHAS – Muzej hrvatskih arheoloških spomenika

MSD – Muzej Sv. Donata, Zadar

SNG Cop. – *Sylloge nummorum graecorum. The Royal collection of Coins and Medals Danish National Museum Copenhagen.*

ZMB – Zavičajni muzej Benkovac

LITERATURA

BATOVIĆ, Š.

– 1974. Ostava iz Jagodnje Gornje u okviru zadnje faze liburnske kulture. *Diadora* 7/1974: 159-245.

– 1987. Liburnska grupa u: *Praistorija jugoslavenskih zemalja* V. Sarajevo, 1987: 339-390.

BONAČIĆ MANDINIĆ, M.

– 1987. Novac Farosa iz zbirke Machiedo u Arheološkom muzeju u Splitu. *AVes*, 38/1987: 393-408.

– 1988. Novac Herakleje u Arheološkom muzeju u Splitu. *VAHD* 81/1988: 65-80.

– 1995. Farska kovnica. U: J. JELIČIĆ-RADONIĆ – B. RAUTER PLANČIĆ (ur.), *Pharos, antički Stari Grad* (katalog izložbe). Zagreb, 1995: 133-139.

– 1998. The Coin Finds at Ploča Promontory. U: L. Braccesi – M. Luni (ur.), *I Greci in Adriatico. Hesperia* 18/1998: 151-161.

BRUSIĆ, Z. 2002 – Nekropole liburnskih naselja Nina i Kose kod Ljupča.

HistAnt 8/2002: 213-242.

CEKA, H. 1972 – *Questions de numismatique illyrienne*. Tirana, 1972.

DELONGA, V. – BURIĆ, T. 1998 – *Ostrovica kod Bribira* (katalog izložbe). Split, 1998.

GORINI, G. 1984 – Re Ballaios: una proposta cronologica, Il Crinale d'Europa .

L'area illirico danubiana nei suoi rapporti con il mondo classico.

Roma, 1984: 43-49.

ILKIĆ, M. – BRUSIĆ, Z. – LOGIN, I. – ČURKOVIĆ, I. 2011 – *Novac na području Hrvatske prije eura* (Katalog izložbe). Zadar, 2011.

ILKIĆ, M. – FILIPIĆ, D. – KRAMBERGER, V. 2012 – *Ususret antičkoj numismatici*

(Katalog izložbe), Zadar 2012.

KOS, P. 1998 – *Leksikon antičke numizmatike*. Zagreb 1998.

MARUN, L. 1998 – *Starinarski dnevnik*, M. Petrinc (ur.). Split, 1998.

MAROVIĆ, I. 1988 – Novac ilirskog dinasta Baleja (Ballaios) u Arheološkom muzeju u Splitu. *VAHD*, 81/1988: 81-145.

MIRNIK, I.

– 1981. *Coin Hoards in Yugoslavia*, *BAR* 95/1981.

– 1987. Nalazi starog novca u Benkovcu i okolici. *Benkovački kraj kroz vjekove* (zbornik radova 1). Benkovac 1987: 83-100.

– 1987a. Circulation of North African etc. Currency in Illyricum.

AVes 38/1987: 369-392.

- MIŠKEC, A. 2002 – *Die Fundmünzen der römischen Zeit in Kroatien Ab. XVIII Istrien*. Mainz, 2002.
- NOVAK, G. 1924 – Dim(os) i Herakleia, *Bulićev zbornik*. Zagreb – Split, 1924.
- RENDIĆ MIOČEVIĆ, D. 1953 – K pitanju historiciteta nekih grčkih kovnica na našoj obali, *Vjesnik Numizmatičkog društva u Zagrebu* V. Zagreb, 1953., 3-9.
- STOCKERT, K. 1919 - Zur Münzkunde der Dalmatisch-Griechischen Kolonien, *NZ* 12/1919: 125-127.
- SUIĆ, M. 1981 – *Zadar u starom vijeku*. Zadar, 1981.
- ŠEPAROVIĆ, T.
– 2002. Isejski novac iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika. U: N. CAMBI – S. ČAČE – B. KIRIGIN (eds.), *Grčki utjecaj na istočnoj obali Jadrana*, (zbornik radova sa znanstvenog skupa). Split, 2002: 545-547.
– 2003. Predrimski novac u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika. *OpA*, 27/2003: 417-433.
- ŠEŠELJ, L. – ILKIĆ, M. 2012 – *Money circulation in Liburnia in the pre-imperial period*: preliminary report, izlaganje na znanstvenom skupu. Enns, 2012.
- UJES, D. 1994 – Nuovi ritrovamenti numismatici di Risan, *Actes du 11 CIN*, Vol. 1. Bruxelles, 1994: 139-145.
- VISIONÀ, P. 1996 – The Chronology of Issa's Early Hellenistic Coinage, *Međunarodni numizmatički kongres u Hrvatskoj*. Opatija, 1996.

OVERVIEW OF FINDS OF GRECO-ILLYRIAN COINS IN NORTHERN DALMATIA

The author provides an overview of finds of Greco-Illyrian coins in the territory of northern Dalmatia. The most numerous among them are coins of Greek colonies found on central Dalmatian islands. These include coins of Heraclea, Issa, Pharos, and several indeterminate pieces which can be undoubtedly attributed to one of these mints. Furthermore, there are coins with the image of the ruler Ballaios, coins issued by Greek colonies in the territory of the present-day Albania (Apollonia and Dyrrachium), and one coin of the Illyrian king Gentius.

The domination of Greco-Illyrian coins from the period between the 4th and 2nd c. BC is caused by the vicinity to northern Dalmatia of mints belonging to Greek colonies. This is supported by the fact that a very small number of such coins have been recorded in Istria. The distribution of the findspots suggests the conclusion that Greek colonies in northern Dalmatia had their strategic points, which were used for trading with autochthonous Liburni. The Greeks also used the existing Liburni ports for unloading their goods and trading, starting in the 4th c. BC, which is demonstrated by finds of groups of Heracleian coins in Nin and Murter, and individual finds of various Greco-Illyrian coins in Nin and Zadar. Commercial activity among the autochthonous population is evidenced by rare coins of the ruler Ballaios from Zadar, Ostrovica, Nadin and Danilo Gornji, and of Gentius, probably originating from the hinterlands of Šibenik. It is also feasible that the coins were brought to the territory of northern Dalmatia by Greek merchants. As many as four coins featuring Ballaios recorded in Danilo Gornji point to the importance of this Dalmatian centre and the possibility that financial transactions were partially accepted by the local population, too.

The Greco-Illyrian coins from northern Dalmatia are valuable evidence of economic relations in this part of the eastern Adriatic coast during the last centuries BC. It can be expected that future exploration will yield additional finds of such coins, which will supplement the picture of the circulation of money in the period preceding the Roman conquest.